

MOKYMOSI PASIEKIMŲ BENDRAJAME UGDYME IR JO RYŠIŲ SU TOLESNIO MOKYMOSI KELIŲ PASIRINKIMU LONGITUDINIS TYRIMAS

2023 m. sausio 17 d.

Nacionalinės švietimo agentūros (toliau – NŠA) užsakymu sociologinių tyrimų bendrovė UAB „Factus dominus“ ir grupė šalies mokslininkų per 2022 m. atliko didelio užmojo švietimo tyrimą. Tikslas – nustatyti mokinių edukacines trajektorijas, kaip judama per bendrojo ugdymo sistemą, kaip pereinama į profesinio rengimo ir aukštojo mokslo sektorių.

Tyrimas rėmėsi 2015–2022 m. didžiais duomenimis, sukauptais NŠA archyve. Tai – Nacionalinio mokinių pasiekimų patikrinimo (NMPP), Pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimo (PUPP), Valstybinių brandos egzaminų (toliau – VBE), dalykų metinių įvertinimų (toliau – MĮ) ir kt. duomenys.

Buvo nagrinėjamos „edukacinės trajektorijos“, kurios pagrindiniai rekonstruojamos iš mokymosi pasiekimų duomenų. Tyrinėta, kaip Lietuvos mokiniai ilgesnį laiką – nuo 4-tos iki 10-tos ir 12-tos klasės juda per bendrojo ugdymo sistemą, kaip patenka į profesinio mokymo ir aukštojo mokslo sektorius. Edukacinių trajektorijų nagrinėjimas pasižymi geresniu analitiniu-euristiniu potencialu nei tradiciniai mokymosi pasiekimų tyrimai, paremti momentinių diagnostinių pjūvių analize.

Tyrėjams patikrinus perimtų duomenų patikimumą, paaiškėjo, kad Lietuvos bendrajame ugdyme funkcionuojanti centralizuota edukacinės diagnostikos sistema, susidedanti iš standartizuoto testavimo ir VBE duomenų, metrologijos požiūriu yra kokybiška. Diagnostiškai patikimi ir dalykų MĮ. Visuomenėje, ekspertų bendruomenėse neretai išsakoma kritika dėl šalyje taikomų centralizuoto edukacinio testavimo sistemų bei VBE užduočių tinkamumo nėra pakankamai pagrįsta. Pagrindinė problema ir iššūkis – būtent mokymosi pasiekimų prastėjimo (arba bent jau negerėjimo) tendencija, o ne tariamai netinkamos testų bei egzaminų užduotys. Centralizuotos edukacinės diagnostikos sistemos egzistavimas šalyje teigiamai paveikia ir visą vertinimo mokykliniais pažymiais sistemą.

Taikant daugiamatę statistiką, konkrečiai – klasterinę analizę, – aptikti bent keli edukacinių trajektorijų, kuriomis per bendrojo ugdymo sistemą juda mūsų šalies mokiniai, modeliai. Paminėtini šešių ir devynių edukacinių trajektorijų modeliai, kurie išlieka sąlyginai stabilūs visose klasėse ir bendrojo ugdymo pakopose. Tai liudija apie aptiktą statistinio klasifikavimo dėsningumą visuotinumą ir patikimumą. Išskirtos ir išsamiai apibūdintos socialiniu pedagoginiu požiūriu „labai palankios“, „labai nepalankios, krizinės“ ir „vidutinės (indiferentiškos)“ mokinių trajektorijos. Nustatytas kiekvienos iš edukacinių trajektorijų santykinis paplitimas (proc.) šalies mokinių populiacijoje. Pagrįstai parodyta, kad iš atskirų edukacinių trajektorijų ir jų paplitimo populiacijoje galima spręsti apie švietimo sistemos ir mokyklos tikrąją „pridėtinę vertę“.

Paaiškėjo, kad bendrojo ugdymo sistema ir mokykla – sąlyginai palankesnė, draugiškesnė mergaitėms nei berniukams. Mergaičių, judančių labai palankiomis edukacinėmis trajektorijomis, nuošimtis gerokai didesnis, nei berniukų ir atvirkščiai. Vidutinių pasiekimų kategorijoje būdinga tai, kad mergaitės geriau suvokia, išmano humanitarinio profilio dalykus, o berniukai – matematinio-gamtamokslinio profilio dalykus.

Tyrimas atskleidė ryškų edukacinių trajektorijų, beje, itin kontrastingų, socialinį sąlygotumą. Tyrimo metu buvo kontroliuojami šie bendrojo ugdymo ir jo rezultatų socialinį kontekstą paveikiantys kintamieji: miesto ir kaimo skirtumai; savivaldybės tipas; mokinio šeimos socio-ekonominis statusas; našlaičio statusas; švietimo pagalbos gavėjo statusas; mokyklos steigėjo tipas (savivaldybių ir valstybinės *versus* nevalstybinės mokyklos); mokymosi kalba; pavėžėjimo į mokyklą būdas ir kt. Socialiai determinuotas mokymosi pasiekimų ir edukacinių trajektorijų kontrastas toks didelis, jog ši aplinkybė, privalu pripažinti, kertasi su Lietuvos kaip gerovės valstybės vizija ir socialinio teisingumo švietime vertybėmis.

Į profesinio mokymo sistemą patenka nepateisinamai mažas nuošimtis absolventų, baigusių tiek pagrindinio, tiek vidurinio ugdymo programas. Darytina prielaida, kad profesinis rengimas, nepaisant investicijų ir palankių pokyčių, mūsų visuomenėje inertiškai, iš dalies nepelnytai, tebesuvokiamas kaip marginalus sektorius. Lietuvos, kaip aukštos pridėtinės vertės ekonomiką plėtojančios šalies vizija įpareigoja neatidėliojant ieškoti būdų, kaip esmingai stiprinti visą profesinio rengimo sektorių. Šalyje pasireiškia netoleruotinas, anomalus fenomenas, kuomet kraštutiniai prastus mokymosi pasiekimus turintys absolventai vis dėlto patenka net į elitinius laikomus šalies universitetus. Netrumpo laikotarpio visuotinių duomenų analizė rodo, kad kai kurie bendrojo ugdymo reformavimo sprendimai šalyje kartais rėmėsi ne duomenimis, o klaidinančiais socialiniais stereotipais.

Edukacinių trajektorijų tyrimo apibendrinta medžiaga, aptikti empiriniai radiniai, statistiniai dėsniniai atidengia bendrojo ugdymo sektoriaus šalyje realią būklę ir skatina kūrybinę diskusiją dėl švietimo tobulinimo sprendimų sutelktos paieškos. Suformuluotos konkrečios iš apibendrintų tyrimo duomenų išplaukiančios rekomendacijos bei įžvalgos. Rekomendacijos skirtos NŠA, taip pat įstatymų leidžiamajai ir vykdomajai valdžiai.

Tyrimas atliktas vykdant Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšomis finansuojamą projektą „Profesinio mokymo ir mokymosi visą gyvenimą informacinių sistemų ir registrų plėtra“ (kodas 09.4.1-ESFA-V-713-02-0001).

Tyrimo medžiaga viešai prieinama: pristatymo pateiktis, infografikas, santrauka, vaizdo įrašas, tyrimo ataskaita skelbiama projekto svetainėje <https://www.nsa.smm.lt/projektai/infrastrukturaliniai-projektai/profesinio-mokymo-ir-mokymosi-visa-gyvenima-informaciniu-sistemuu-ir-registru-pletra/>.